

Dr. Francesc LLOP i BAYO
Antropòleg
963 856 652 / 636 066 978
Joan Llorenç, 62 – 10
VALÈNCIA
E- 46008 (COMUNITAT VALENCIANA)

083038@gmail.com

València, 02-01-2023

Informe sobre el rellotge municipal de Castalla

A petició del senyor Antonio BERNABÉU BERNABÉU, alcalde de Castalla, informem sobre el rellotge públic i monumental, ubicat al campanar de la parròquia de l'Assumpció de Castalla. Justificarem no sols el seu ús sinó també la seua titularitat municipal.

Diversos temps

En la societat actual pensem que tenim una única manera de mesurar el temps diari, setmanal i anual, però això no és del tot correcte. La nostra manera de mesurar el temps és mixta, basada en antigues religions orientals, en la lluna i en el sol. Per una part la setmana de set dies (i perquè no cinc o nou o deu?) que van instaurar els antics sacerdots mesopotàmics, i que després fou assumida tant pels jueus com pels romans.

També mesurem el temps basant-nos en la lluna: les festes de tot el cicle de Pasqua estan centrades en la lluna plena d'abril; per tant Pasqua és sempre data fixa: el diumenge de març / abril amb lluna plena. Doncs, dos de tres: diumenge (cicle setmanal) i lluna plena (cicle lunar).

La resta de les festes són variables respecte a estos dos cicles, però, no sé massa perquè, les pensem com a fixes: Nadal, per exemple o Cap d'Any, huit dies més tard, pot caure en qualsevol dia de la setmana o en qualsevol moment del cicle lunar. Però les imaginem com a festes *fixes* ja que van en relació amb el cicle solar. No obstant, només pensar que Nadal, per exemple, és festa fixa, preguntem a continuació *enguany en què cau?* La qual cosa indica variabilitat, no estabilitat.

A tot això cal afegir que estos cicles, que són els de l'església, són més *naturals* que els cicles del rellotge mecànic. En una societat tradicional, on no hi havia llum pública nocturna pels carrers (tampoc la hi havia molta per casa) el rellotge, que no indica si hi ha sol o fosc, era de poca utilitat. La gent s'alçava a toc d'alba, quan eixia el sol, menjava a toc d'Àngelus (a les dotze solars, quan el sol està més alt) i tornava a casa al toc d'oració, al caure el sol.

I no diré molt del moment de començar el dia: sabut és que els jueus o els musulmans comencen el dia a la poqueta nit, però nosaltres el començàvem a mig

dia, únic moment mesurable amb els rellotges de sol. La mitjanit no es pot precisar amb els rellotges antics, inexactes. Per això encara guardem aquesta manera de marcar l'inici de la jornada quan comença el temps més especial (o més no-temps): el temps de festa, que s'enceta a les dotze en punt. No estem avisant que demà serà dia de festa sinó que ja comença el dia festiu. Pel mateix motiu, les fogueres de Sant Antoni o de Sant Joan es fan el 16 o el 23 a la nit, per fer festa en el carrer, el dia de la festa...

Els rellotges

El rellotge era un privilegi real, inicialment. La Catedral de València fou la primera de la península en tenir un rellotge públic, cap a 1370, cosa la qual va enfadar molt al senyor rei, que només volia rellotges als seus palaus. Ja en tenia un al seu palau de Perpinyà des del 1356.

Les ciutats reals, poc a poc, van anar obtenint el privilegi d'obtenir un rellotge. He dit bé, *privilegi*, és a dir la possibilitat de tenir un rellotge que no servia encara per organitzar la vida social: per això estaven les campanes eclesials, amb els seus tocs al llarg de la jornada (mai per la nit, ni en cas de difunts: l'única excepció eren els incendis, que no es podien deixar per a l'endemà).

Com diuen quan instal·len el rellotge municipal de la Catedral de València, cap a 1430, que fan una gran campana *que arribe a les muralles i més enllà, per mostrar la magnificència d'una ciutat tan il·lustre com aquesta*. Sí que havia de sonar de dia i de nit les hores, però sobre tot era una qüestió de prestigi: que arribe molt lluny, per mostrar *als altres* qui som i què podem fer.

La lluita pel control del temps ha sigut constant entre l'Església i el Poder Municipal: l'Església no volia rellotges perquè ja tenia prou amb els seus tocs.

No obstat, i el cas de la torre del Micalet fou el primer d'una llarga sèrie de convenis, s'aprofitava el lloc més alt de la població, per ubicar un rellotge amb unes campanes, generalment pròpies i que tocaven un altre temps, el temps civil.

Això suposava, sovint, que el campanar del temple, tenia dos accessos: una porta cap a l'interior de l'església, i una altra al carrer, per a l'alguatzil, generalment encarregat de mantenir el rellotge en funcionament, sobre tot remuntant cada dia les peses, amb un cert esforç.

El rellotge municipal, un dret i una obligació

Així apareixen, ja a partir del segle XVIII i sobre tot en el XIX, nombrosos rellotges, sempre municipals, per gestionar el temps local. I diem bé *local* ja que fins la unificació del temps en tota Espanya, en 1901, unificació necessària sobre tot per

coordinar el funcionament dels ferrocarrils, cada població es basava en el sol per ordenar el seu rellotge, i per fer l'hora local oficial. Així podia haver entre poblacions valencianes i poblacions de Galícia, per exemple quasi un hora de diferència.

El rellotge és per tant un dret dels ciutadans a ser informats, de dia i de nit, del pas del temps, i una obligació municipal de proveir, encara avui, eixa informació.

Justament per tenir molt clara la idea del rellotge com a bé públic, com a gestor del temps civil, en la darrera guerra civil, quan es cremaven esglésies i arxius, per fer la revolució, es mantenien els rellotges i les campanes corresponents, amb la certesa que no eren campanes religioses sinó de l'ajuntament.

En els últims temps, per desconeixement dels drets adquirits al llarg dels segles, molts rellotges desapareixen i són substituïts per l'ordinador que gestiona els tocs de missa i altres festius o de mort del temple. És un greu error, ja que suposa la pèrdua d'un dret i d'unes obligacions del municipi.

El rellotge de Castalla

L'actual rellotge de Castalla fou reposat en 1972. Fins aquell moment un altre mecanisme, de remuntatge diari, funcionava en el campanar. Però el nou rellotge, l'actual, fabricat per MANUFACTURAS BLASCO de Roquetas (una empresa de la postguerra, que va fabricar i conservar rellotges fins als últims 70) té un motoret elèctric que substitueix els dos tambors originals del moviment i del toc d'hores i mitges amb la mateixa campana. En un principi es tocava amb la campana major del moment, però en fer-ne una nova, continuà tocant en la mateixa, ara la mitjana del campanar.

El rellotge, bastant abandonat, continua funcionant, només gestionant la mostra o esfera; el toc de la campana mitjana es fa per l'ordinador eclesial.

Rellotge municipal o eclesial?

La resposta és clara: aquest rellotge, com la pràctica totalitat de rellotges de campanars, és de titularitat municipal. No sols perquè la gestió del temps dels rellotges correspon a l'Ajuntament, sinó perquè ens consta que hi ha documentació arreplegada pels *Campaners de Castalla* que ho demostra.

Altra prova consistent de la titularitat municipal és que sempre el manteniment ha sigut a càrrec de l'ajuntament, i mantenir un bé és prova indubtable de la seua propietat.

Propostes

Tenir un rellotge monumental en funcionament és un doble privilegi. No sols perquè és un dret municipal que cal seguir mantenint, sinó perquè, per ignorància o desconeixement dels privilegis municipals, la major part dels rellotges mecànics han sigut substituïts per ordinadors, que també gestionen els tocs eclesials. Gran error! Ja que són temps i titulars diferents! Per tant, conservar un rellotge en funcionament és un cas bastant únic en el territori valencià, on a penes es compta una vintena de rellotges en funcionament, pràcticament tots de titularitat municipal. Dotzenes de rellotges estan abandonats en els campanars, i el que és pitjor, molts d'ells són baixats *per a restaurar* i es deixen a la vista en una dependència de l'ajuntament... fins al pròxim canvi de govern municipal, que acaba enviant-lo a un magatzem o acaba venent-lo com a ferro vell...

El rellotge ha de ser mantingut, anualment. Seria ideal dotar-lo d'una campana pròpia, civil, ubicada en la terrassa, en una espadanya metàl·lica, per què seguira tocant de dia i de nit hores i mitges, al servei dels ciutadans de Castalla. I també seria ideal divulgar el seu valor com a gestor del temps, des d'antic, amb els seus antecessors, el temps de la població. Podria inclús auxiliar-se amb un ordinador – diferent del eclesial – per a gestionar tant la seua exactitud com els canvis anuals d'hora (si és que es segueixen mantenint).

Esperem que aquestes observacions siguen d'interès per a la gestió municipal del rellotge ubicat en el campanar de Castalla, i del qual poden completar la informació en la pàgina web <http://campaners.com/php/campanar.php?numer=165>

Dr. Francesc LLOP i BAYO

Francesc LLOP i BAYO (València 1951) és doctor en antropologia social i tècnic jubilat d'etnologia de la Generalitat Valenciana. Ha dedicat tota la seua vida professional a les campanes, els campaners i els tocs i en aquests moments coordina la web <http://campaners.com> possiblement la més especialitzada en aquests temes en tota la xarxa. Ha realitzat nombrosos registres de campanes, entre ells l'Inventari de campanes de les Catedrals d'Espanya per encàrrec del *Ministerio de Cultura*. Ha fet i ha seguit propostes de restauració en moltíssimes torres de campanes, especialment en les catedrals de València, El Pilar de Zaragoza, Sevilla, Pamplona, Huesca, Murcia o Santiago de Compostela entre altres. En els últims anys està participant en diversos programes internacionals sobre restauració de campanes, especialment a Mèxic.